महाराष्ट्र राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग

वार्षिक अहवाल
२०२१-२२

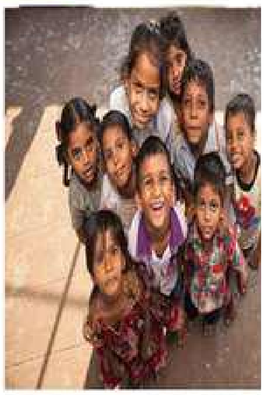

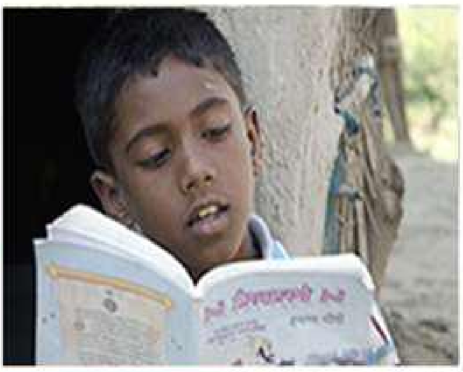

माननीय मंत्री महिला व बाल विकास,

महाराष्ट्र शासन

ना. ॲड. यशोमती ठाकूर,

माननीय राज्यमंत्री, महिला व बाल विकास, महाराष्ट्र शासन

ना. श्री. ओमप्रकाश उर्फ बच्चू बाबुराव कडू,

अनुक्रमाणिका

(अ) आयोगाची स्थापना

(ब) आयोगाची कार्ये :

१. राज्य बाल हक्क संरक्षण २००५ अधिनियमांतर्गत

२. मोफत आणि सक्तीचा शिक्षण कायदा २००९ अंतर्गत

(क) तक्रार निवारण यंत्रणा :

१. अधिसूचना १

२. अधिसूचना २

(ड) तक्रारी व तपासणी केलेल्या चौकशा :

१. राज्य बाल हक्क संरक्षण कायद्यांतर्गत प्राप्त झालेल्या तक्रारींची सुनावणी

२. सुमोटो प्रकरणांची सुनावणी

३. मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा अधिकार कायद्यांतर्गत प्राप्त झालेल्या तक्रारींची सुनावणी

(इ) कार्यशाळा / चर्चासत्र / परिसंवाद / सार्वजनिक सुनावणी :

(ई) महत्वाचा पत्रव्यवहार / आयोगाचे निर्णय

(उ) लक्षणीय सल्ला मसलत

१. राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाच्या अध्यक्षा व सचिव यांच्या भेटी

२, महत्वाच्या बैठका

(ऊ) प्रकरणांचा गोषवारा

(ए) लेखापरीक्षण अहवाल – सन २०२१-२०२२

(अ) आयोगाची स्थापना

महाराष्ट्र राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाची स्थापना जुलै २००७ मध्ये एक वैधानिक संस्था म्हणून बाल हक्क संरक्षण अधिनियम २००५ (२००६ चा ४) च्या अंतर्गत राज्यातील बाल हक्कांचे संरक्षण, प्रोत्साहन आणि बचाव करण्यासाठी करण्यात आली. कायद्यात, बालक या शब्दाची व्याख्या अठरा वर्षांपेक्षा कमी वयाची व्यक्ती अशी केली गेली आहे. कायद्याच्या कलम २(ब) नुसार बाल हक्क संदर्भातील संयुक्त राष्ट्र संघाच्या सभेतील स्वीकृत मुख्य मानकांमध्ये (CRC) अंतर्गत देण्यात आलेल्या खालील अधिकारांचा समावेश आहे. 'CRC' मध्ये बालकांसाठी विहित केलेली मुख्य मानके खालीलप्रमाणे आहेत :—

- वंश, रंग, लिंग, भाषा, धर्म, राजकीय किंवा अन्य मते, राष्ट्रीय वांशिक किंवा सामाजिक मूळ, मालमत्ता, अपंगत्व, जन्म किंवा बालकाची सामाजिक स्थिती यावर आधारित सर्व प्रकारच्या भेदभावांपासून बालकास संरक्षण दिले जाते.
- बालकांशी संबंधित सर्व कृतींमध्ये बालकाचे हितसंबंध प्राथमिक ठरते.
- बालकाला ओळख, नाव आणि राष्ट्रीयत्व मिळण्याचा हक्क आहे.

प्रत्येक बालकास जीवनाचा, जगण्याचा व विकासाचा जन्मतः हक्क असतो, ज्यात आरोग्याच्या उच्चतम साध्या दर्जापासून, आजाराच्या उपचारांच्या सुविधांपर्यंत, शिक्षणाचा हक्क यांचा समावेश आहे, जे बालकाच्या व्यक्तिमत्वाच्या पूर्ण क्षमतेत विकास होण्यासाठी निर्देशित केले जाते; बालकांना आणि सामाजिक सुरक्षिततेचा लाभ घेण्याचा अधिकार आहे.

- बालकास आराम व विश्रांती घेण्याचा, खेळ आणि करमणुकीच्या उपक्रमांमध्ये व्यस्त राहण्याचा हक्क आहे.
- प्रत्येक बालकास आदर्श मानसिक, आध्यात्मिक, नैतिक आणि सामाजिक विकासाचा हक्क आहे.
- कोणत्याही बालकाचे कोणत्याही हेतूने किंवा कोणत्याही स्वरूपात बेकायदेशीर हस्तांतरण, अपहरण, विक्री किंवा अनैतिक व्यापार होणार नाही.
- बालकांच्या मतांना योग्य महत्व देण्यात यावे.
- बालकाला पालकांच्या इच्छेविरूध्द त्यांच्यापासून विभक्त केले जाऊ शकत नाही. केवळ जर बालकाच्या हितासाठी असे वेगळे करणे आवश्यक असेल तर पालकांपासून विभक्त केले जाऊ शकते.
- कौटुंबिक वातावरणापासून वंचित असलेल्या बालकाला राज्याव्दारे प्रदान केलेले विशेष संरक्षण आणि सहाय्य मिळण्याचा अधिकार आहे.
- बालकांच्या संगोपनासाठी किंवा संरक्षणासाठी जबाबदार असणाऱ्या संस्था, सेवा आणि सुविधेच्या स्थापित केलेल्या विहित मानकांचे पालन करतील.
- बालक आर्थिक शोषणापासून संरक्षित असावे.
- बालकांना मादक औषधे आणि मनावर दुष्परिणाम करणाऱ्या पदार्थांचा अवैध वापर करण्यास अधीन केले जाऊ नये.
- मानसिक किंवा शारीरिकदृष्ट्या अपंग बालकाने संपूर्ण आणि परिपूर्ण आयुष्याचा आनंद घ्यावा, ज्यामुळे त्यांची प्रतिष्ठा सुनिश्चित होईल, आत्मनिर्भरता वाढेल आणि समाजात सक्रिय सहभागाची सुविधा मिळेल.
- लैंगिक शोषणासह सर्व प्रकारच्या शारीरिक व मानसिक हिंसाचार, दुखापत किंवा गैरवर्तन, दुर्लक्ष किंवा दुर्व्यवहार किंवा शोषण यापासून बालके सुरक्षित असावी.
- प्रत्येक बालक लैंगिक शोषण आणि लैंगिक शोषणाच्या सर्व प्रकारांपासून संरक्षित असले पाहिजे.
- कोणत्याही बालकाला अत्याचार किंवा इतर क्रूर, अमानुष किंवा मानहानीकारक वागणूक वा शिक्षेअधीन केले जाऊ शकत नाही किंवा बेकायदेशीरपणे किंवा कोणत्याही प्रकारे त्याच्या स्वातंत्र्यापासून वंचित ठेवले जाऊ शकत नाही.
- कोणत्याही प्रकारची उपेक्षा, शोषण किंवा अत्याचार, अशा प्रकारच्या छळाला बळी पडलेल्या बालकाचे शारीरिक व मानसिक पुनर्वसन आणि समाजात त्यांचे पुनर्एकीकरण प्रोत्साहित करण्यासाठी सर्व योग्य उपाययोजना केल्या जातील.

- सशस्त्र संघर्षातील, युध्दजन्य परिस्थिती मधील बालकांना लागू असलेल्या आंतरराष्ट्रीय मानवतावादी कायद्याच्या नियमांचा आदर केला जावा.
- दंडात्मक कायद्याचे उल्लंघन केल्याचा आरोप असलेल्या किंवा अशी ओळख असलेल्या प्रत्येक बालकास, सन्मान आणि योग्य वागणूक मिळण्याचा अधिकार आहे.
- कोणत्याही बालकावर (ज्याच्यावर आरोप लावला आहे किंवा आरोप सिद्ध झाला आहे अथवा ज्याने कायदा मोडला आहे) त्याच्या/तिच्या गोपनीयतेमध्ये, घरामध्ये किंवा बेकायदेशीर हस्तक्षेपापासून त्याच्या/तिच्या सन्मान आणि प्रतिष्ठेवर बाधा न येऊ देणे.

अध्यक्ष, सदस्य आणि सदस्य सचिव,

<u>महाराष्ट्र राज्य बाल संरक्षण हक्क आयोग</u>

सचिव	-	**श्रीम. स्वाती म्हसे पाटील.** (दि. ०१.०१.२०२१ ते १७.०१.२०२१) **श्री. उदय जाधव (भा.प्र.से)** (दि. १८.१.२०२१ पासून ते वर्षअखेर)
अध्यक्ष व सदस्य	-	वर्षाच्या दरम्यान आयोगाची नियुक्ती न झाल्यामुळे अध्यक्ष, सदस्य नाहीत

(ब) आयोगाची कार्ये

(ब- १) राज्य बाल हक्क संरक्षण कायदा, २००५ अंतर्गत

१. बाल हक्कांच्या संरक्षणासाठी कोणत्याही कायदयाव्दारे किंवा त्या अंतर्गत प्रदान करण्यात आलेल्या संरक्षणाची तपासणी आणि आढावा घेणे आणि त्यांच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी उपायांची शिफारस करणे;

२. राज्य शासन त्या खबरदारीचे उपाय म्हणून आयोगास आवश्यकता भासल्यास कामाचा वार्षिक अथवा ठराविक नियतकालीक अहवाल सादर करणे;

३. बालकांच्या अधिकाराचे उल्लंघन केल्याबद्दल चौकशी करणे आणि अशा प्रकरणांमध्ये कार्यवाहीची शिफारस करणे;

४. दहशतवाद, जातीय हिंसाचार, दंगली, नैसर्गिक आपत्ती, घरगुती हिंसाचार, एचआयव्ही/एड्स, तस्करी, दुर्व्यवहार, छळ व शोषण, अश्लील साहित्य (Pornography) आणि वेश्याव्यवसाय यांनी बाधित झालेल्या बालकांच्या हक्कांचा फायदा घेण्यास प्रतिबंध करणाऱ्या सर्व बाबींचे परीक्षण करणे आणि योग्य उपाययोजनांची शिफारस करणे;

५. विशेष काळजी आणि संरक्षणाची गरज असलेल्या बालकांशी संबंधित सर्व समस्यांकडे लक्ष देणे, ज्यात त्रस्त बालके, उपेक्षित आणि वंचित बालके, विधीसंघर्षग्रस्त बालके, अल्पवयीन बालके, कुटुंब नसलेली बालके आणि कैद्यांची बालके यांचा समावेश आहे व तसेच योग्य उपाययोजनांची शिफारस करणे;

६. करार आणि इतर आंतरराष्ट्रीय साधनांचा अभ्यास करणे आणि विद्यमान धोरण, कार्यक्रमांचे नियोजन आणि बालकांच्या हक्कांवरील इतर उपक्रमांचा नियमित आढावा घेणे आणि बालकांच्या सर्वोत्तम हितासाठी त्या उपक्रमांच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी शिफारसी करणे;

७. बालकांच्या हक्कांबाबत संशोधन हाती घेणे आणि संशोधनास प्रोत्साहन देणे;

८. समाजातील विविध घटकांमध्ये बाल हक्कांबाबत साक्षरता पसरवणे आणि प्रकाशने, माध्यमे, चर्चासत्रे आणि इतर उपलब्ध माध्यमांव्दारे या अधिकारांच्या संरक्षणासाठी उपलब्ध असलेल्या उपाययोजनांबाबत जागरुकता वाढविणे;

९. राज्य सरकारच्या नियंत्रणाखालील सुधारगृह, किंवा बालकांसाठी असणारे कोणतेही निवासस्थान किंवा संस्था याची तपासणी करणे, सामाजिक संघटनांव्दारे चालविल्या जाणाऱ्या संस्थेसह इतर कोणतेही अधिकारी, जिथे बालकांना उपचार, सुधारणा किंवा संरक्षणाच्या उद्देशाने ताब्यात घेण्यात आले आहे किंवा त्यांना राहण्यासाठी ठिकाण दिली आहेत आणि आवश्यक वाटल्यास उपचारात्मक कार्यवाहीसाठी या अधिकाऱ्यांकडे नेणे;

१०. तक्रारींची चौकशी करणे किंवा खाली नमूद केलेल्या बाबीं संबंधित (SU-MOTO) स्वयंप्रेरणेने सूचना घेणे.

(अ) बालकांच्या अधिकाराचे उल्लंघन आणि वंचित ठेवणे;

(ब) बालकांच्या संरक्षणासाठी आणि विकासासाठी प्रदान केलेल्या कायद्यांची अंमलबजावणी न करणे.

(क) बालकांचे त्रास कमी करण्याच्या आणि कल्याण सुनिश्चित करण्याच्या उद्देशाने धोरणात्मक निर्णय, मार्गदर्शक तत्वे किंवा सूचनांचे पालन न करणे तसेच अशा बालकांना आराम प्रदान करणे किंवा अशा प्रकरणांमध्ये उद्‌भवणारे मुद्दे योग्य अधिकाऱ्याकडे उपस्थित करणे, आणि बालकाच्या हक्कांच्या वाढीसाठी अशी इतर आवश्यक कार्ये व वरील कार्यांमधील अनुषंगिक कोणतीही बाब.

११. बालकाच्या हक्कांबाबत अधिवेशनाच्या अनुपालनाचे मूल्यांकन करण्यासाठी विद्यमान कायदा, धोरण आणि सराव यांचे विश्लेषण करणे, राज्य सरकारकडे दरवर्षी आणि आयोगाला योग्य वाटेल अशा इतर कालांतराने या सुरक्षा उपायांच्या कामकाजाचा अहवाल सादर करणे;

१२. जेथे स्वतः बालकांव्दारे किंवा त्यांच्या वतीने संबंधित व्यक्तीव्दारे चिंता व्यक्त केली गेली असेल तेथे औपचारिक तपासणी करणे;

१३. बालकांच्या कामांमध्ये आणि बालकांशी संबंधित सर्व सरकारी विभाग/ संस्था जे बालकांशी निगडित आहेत, त्यांना प्रोत्साहन देणे, त्यांचा आदर करणे आणि त्यांच्या दृष्टिकोनाचा गांभीर्याने विचार करणे.

१४. बाल हक्कांबद्दल माहिती सादरीकरण आणि प्रसार करणे;

१५. बालकांवरील माहिती संकलित करणे आणि विश्लेषण करणे;

१६. शालेय अभ्यासक्रमात बाल हक्कांच्या समावेशास प्रोत्साहित करणे, शिक्षकांचे प्रशिक्षण आणि बालकांशी संबंधित कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण देणे.

(ब-२) बालकांचा मोफत व सक्तीचा शिक्षण हक्क अधिनियम, २००९ अंतर्गत

शिक्षणाचा अधिकार अधिनियम, २००९ च्या कलम ३१ आणि ३२ अंतर्गत बाल हक्क संरक्षण राज्य आयोगाला पुढील कार्ये सोपविण्यात आली आहेत :–

१. या कायद्याव्दारे किंवा त्या अंतर्गत प्रदान केलेल्या अधिकारांच्या संरक्षणाची तपासणी करणे आणि आढावा घेणे (शिक्षणाचा अधिकार अधिनियम, २००९) आणि त्यांच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी उपायांची शिफारस करणे.

२. बालकाच्या निःशुल्क आणि अनिवार्य शिक्षणा संबंधीच्या तक्रारींची चौकशी करणे.

३. बाल हक्क कायदा, २००५ च्या संरक्षणासाठी या आयोगाच्या कलम १५ आणि २४ नुसार आवश्यक ती कार्यवाही करणे.

४. बाल हक्क कायदा आणि अनिवार्य शिक्षणाशी संबंधित कोणत्याही प्रकरणाची चौकशी करताना आयोगाच्या कलम १४ आणि २४ अंतर्गत बाल अधिकार अधिनियम, २००५ च्या संरक्षणासाठी त्यांना देण्यात आलेल्या अधिकारांचा समान अधिकार असेल.

५. कलम ३१ मध्ये समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही गोष्टीचा प्रतिकार न करता, शिक्षण हक्क कायदयांतर्गत बालकांच्या हक्काशी संबंधित कोणतीही तक्रार असल्यास, कुठलीही व्यक्ती कार्यक्षेत्रात असलेल्या स्थानिक प्राधिकरणाकडे लेखी तक्रार देऊ शकते.

६. उपकलम ३२(१) अंतर्गत तक्रार प्राप्त झाल्यानंतर स्थानिक प्राधिकरण या प्रकरणाचा निर्णय घेईल.

७. स्थानिक प्राधिकरणाच्या निर्णयामुळे असंतुष्ट असलेली कोणतीही व्यक्ती राज्य आयोगाकडे अपील करण्यास प्राधान्य देऊ शकते. अधिनियम कलम ३२ (३) अन्वये, सदर प्राप्त अपिलावर राज्य आयोग निर्णय घेईल.

(क) तक्रार निवारण यंत्रणा :

अधिसूचना १

१. बाल हक्कांसाठी राज्य आयोग ही एक वैधानिक संस्था आहे, जी बाल हक्क संरक्षण अधिनियम २००५ अंतर्गत गठित करण्यात आली आहे. राज्य सरकारने आदेश क्रमांक CRC./२००६/(CR.१३९/D-३/ दिनांक २४/७/२००७ अन्वये राज्य आयोगाची निर्मिती केली आहे.

२. कलम १३ च्या उपकलम(१) जे आणि (१) जे (i) (ii) (iii) आणि कलम १३ चे उपकलम (१) के, उपकलमांसह, कलम १४ च्या कलम (१) अंतर्गत नमूद केलेल्या तरतूदींन्वये राज्य आयोगास दिलेल्या अधिकारानुसार, या तरतूदींच्या विचाराधीन प्रस्तावांच्या अंमलबजावणीसाठी कार्यपद्धती निश्चितीच्या प्रस्तावाला आयोगाने मान्यता दिली आहे, त्यानुसार खालीलप्रमाणे प्रक्रिया तयार केली आहे.

(अ) बाल हक्क आयोग कायदा २००५ च्या कलम १३ चे उपकलम (J) (i) (ii) (iii) चे अनुसरण करण्यासाठी, माहिती आयोग आणि महाराष्ट्र प्रशासकीय न्यायाधिकरणाच्या धर्तीवर आयोगाच्या सदस्यांमध्ये खालील प्रमाणे कामांचे वाटप करण्यात आले आहे.

(अ-१) आयोगाचे मुख्य खंडपीठ मुंबई मध्ये असेल आणि औरंगाबाद व नागपूर येथे अनुक्रमे न्यायनिर्णय खंडपीठ असतील.

(अ-२) आयोगाच्या बाल हक्क संरक्षण अधिनियम २००५ उपकलमांतर्गत तक्रारी मुंबईत प्राप्त होतील आणि तक्रार मिळाल्यानंतर संबंधित खंडपीठांना द्यावी लागेल.

३. त्यांच्या कार्यक्षेत्रात सुनावणी घेण्याच्या ठिकाणांमध्ये बदल संबंधित खंडपीठाच्या सदस्यांव्दारे निश्चित केला जाईल.

४. सुनावणीसाठी कमीतकमी दोन सदस्यांची गणपूर्ती आवश्यक आहे.

५. एका खंडपीठातून दुस-या खंडपीठात सदस्यांच्या बदलीचा निर्णय आयोगाच्या बैठकीत घेण्यात येईल.

६. जर एखाद्या महत्त्वाच्या प्रकरणाचा सहभाग असेल तर ही बाब मुंबईत संपूर्ण आयोगाच्या सभागृहात ऐकली जाईल. प्रकरणाचे स्वरूप महत्त्वाचे आहे की नाही हे मा.अध्यक्ष किंवा सचिव (सदस्य, सचिव म्हणून संदर्भित) निर्णय घेतील. संपूर्ण सभागृह सुनावणी मुंबईत दरमहा किमान एकदा तरी होईल. संपूर्ण सभागृह सुनावणी आणि आयोगाची बैठक कदाचित त्याच दिवशी आयोजित केली जाईल.

७. सदस्यांच्या कामाचा भार लक्षात घेऊन सभापती त्यांना एका खंडामधून (खंडपीठ) इतर खंडामध्ये सुनावणीसाठी पाठवू शकतात.

८. या संदर्भात जारी केलेले पूर्वीचे आदेश रद्द करण्यात आले आहेत.

(**Note** :- सन १६-१७ मध्ये कोणताही आयोग नेमलेला नसल्याने मा.अध्यक्ष व मानद सचिवांनी मुंबई येथे सुनावणी घेतली आणि माननीय सचिवांनी राज्यातील विविध जिल्ह्यांमध्ये सार्वजनिक सुनावणी घेतली.)

अधिसूचना २

महाराष्ट्र राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाने राज्य शासनाच्या दिनांक २४/७/२००५ आदेशानुसार बाल हक्कांच्या संरक्षणासाठी स्थापन केलेल्या आयोगाला 'बाल हक्क संरक्षण आयोग' असे नामांकित केले आणि राज्य शासनाच्या वतीने दिनांक ३१/०५/२०१० रोजी नियम तयार केले.

कार्यपद्धती

(१) कोणत्याही व्यक्तीस / प्राधिकरणास / संस्थेस राज्य व केंद्र शासन अथवा कोणतेही प्राधिकरण संस्था यांनी बालकांसंदर्भात केलेल्या निम्नलिखित कृती, अपकृतींबाबत स्वयं प्रेरणेने राज्य बाल हक्क आयोगाकडे दाद मागण्यासाठी अर्ज दाखल करता येईल.

(अ) बालकाच्या अधिकाराचा वंचितपणा आणि मानहानी

(ब) बालकांच्या संरक्षण आणि विकासासाठी प्रदान केलेल्या कायद्यांची अंमलबजावणी न करणे.

(क) बालकांचे त्रास कमी करण्यासाठी धोरणात्मक निर्णय, मार्गदर्शक तत्वे किंवा निर्बंध यांचे पालन न करणे आणि त्यांचे कल्याण सुनिश्चित न करणे आणि अशा बालकांना दिलासा न देणे.

(ड) बालकाच्या अधिकारात किंवा इतर कोणत्याही गोष्टीच्या वाढीसाठी उपरोक्त कार्यात योगायोगाने आवश्यक वाटत असणारी इतर कार्ये.

(२) सर्व अर्ज, सचिव, महाराष्ट्र राज्य बाल संरक्षण आयोग, तिसरा मजला जी. टी. एस. बिल्डिंग, सर पोचखानवाला रोड, वरळी, मुंबई ४०००३० यांना संबोधित केले पाहिजे.

(३) प्रत्येक अर्जावर नाव, वर्णन, अर्जदार आणि प्रतिवादी यांच्या संपूर्ण पत्रव्यवहाराचा पत्ता निश्चित केला जाईल. हे फुलस्केप (विहित आकाराचे कागद) कागदावर दुप्पट जागा सोडून टंकलिखित केले जावे आणि योग्य क्रमांकित परिच्छेदानुसार, सर्व वस्तुस्थिती कारणास्तव आणि सुटकेचा दावा केला गेला असेल ते कालक्रमानुसार पुढे मांडले जातील आणि अर्जदार किंवा त्याच्या वकीलाव्दारे स्वाक्षरी केली जाईल.

(४) अर्जाच्या सहा प्रती दाखल केल्या पाहिजेत आणि त्यासह अर्जाच्या बरोबर असलेल्या त्या कागदपत्रांच्या प्रमाणित प्रती सोबत असतील, अर्जाच्या विधिवत साक्षांकित प्रतिज्ञापत्रानुसार ज्याचे समर्थन केले जाईल. अर्जाची सर्व पाने क्रमांकित केली जातील.

(५) अर्जाची प्रत अर्जदार सर्व प्रतिवादींना पाठवेल आणि टपाल किंवा कुरिअरची पुराव्याची पावतीची छायाचित्र प्रत अर्जासोबत दाखल केली जाईल.

(६) प्रत्येक अर्जास घटनाक्रम (INDEX) असेल.

(७) अर्ज मिळाल्यानंतर वकीलामार्फत, केंद्र शासन, राज्य शासन, अन्य कोणताही अधिकार, इलेक्ट्रॉनिक माध्यम किंवा इतर कोणत्याही माध्यमातून पक्षकारांना सुनावणीची नोटीस पाठवण्यात येईल. नोटीसी मध्ये तारीख व आयोगासमोर सुनावणीचे ठिकाण कळविण्यात येईल.

(८) जेथे समान विषयाकरीता असे पुष्कळ अर्ज प्राप्त झाले आहेत ज्यात सार्वजनिक विषय एकच उपस्थित केला गेला आहे आणि तत्सम विषय मागितले गेले आहेत, आयोग पक्षकारांना वर्तमानपत्रात जाहिरातीव्दारे सार्वजनिक नोटीस बजावू शकतो. अशा प्रकरणांमध्ये अशा नोटीसच्या प्रकाशनाचा खर्च कोण उचलेल हे आयोग निश्चित करू शकेल.

(९) प्रतिवादीला (अर्जदाराच्या आगाऊ प्रती दिल्याचा पुरावा असलेले) प्रति-प्रतिज्ञापत्र (उत्तर) च्या स्वरूपात अर्जावर लेखी आक्षेप नोंदविण्यास स्वातंत्र्य असेल, प्रतिज्ञापत्रात परिच्छेदानुसार गुणवत्तेवर उत्तर दिले जाईल आणि कोणतीही सामान्य उत्तरे किंवा नकार विचारात धरले जाणार नाहीत. जर प्रतिवादी हे केंद्र शासन, राज्य शासन, शासकीय उपक्रम किंवा केंद्र/ राज्य शासनाच्या मालकीचे, व्यवस्थापित किंवा नियंत्रित असलेल्या कोणत्याही प्राधिकरणाचे कार्यालय असेल तर अशा प्रति – प्रतिज्ञापत्रात, प्राधिकरण किंवा उपक्रम विभाग प्रमुखांच्या स्वाक्षरी असतील.

(१०) आयोगाला खालील अधिकार असतील –

(अ) कोणत्याही व्यक्तीकडून किंवा केंद्र सरकारकडून किंवा राज्यातील किंवा अन्यअधिका-यांकडून कोणत्याही कागदपत्रे मागवणे.

(ब) कोणत्याही व्यक्तीला साक्ष देण्याकरिता/पुरावा सादर करण्याकरिता हजर राहण्यासाठी फर्मावणे आणि अशा व्यक्तीकडून एकतर शपथेवर (प्रतिज्ञापत्रावर) किंवा अन्य पुरावे मिळवणे.

(क) त्याच्या कार्यासंदर्भात आवश्यक असलेल्या व्यक्तीची (अधिकारी)/ अधिकाऱ्यांची उपस्थिती/ मदत घेणे.

(११) किमान दोन सदस्यांचा समावेश असलेली संस्था अर्ज ऐकण्यास आणि आदेश देण्यास सक्षम असेल.

(१२) आयोग, आवश्यकतेनुसार, क्षेत्रीय भेटी घेईल, आयोगास योग्य वाटेल असे एक किंवा अधिक सदस्यांव्दारे किंवा विशेष आमंत्रित व्यक्तीसोबत किंवा केंद्र शासन, / राज्य शासनाचे अधिकारी, स्वयंसेवी संस्था, संस्था आणि तज्ञ यांच्यामार्फत अधिकारी आणि स्वयंसेवी संस्थासमवेत सार्वजनिक सुनावणी घेईल.

(१३) अशा प्रकरणांमध्ये शक्य होईल असा अंतरिम आदेश आयोग देऊ शकेल; अंतरिम आदेश जारी झाल्यापासून शक्यतो ९० दिवसांच्या आत अंतिम आदेश देईल.

(१४) पक्षकारांना सुनावणीची संधी दिल्यानंतर आयोग लेखी आदेश पाठवेल, त्याच्या प्रती संबंधित पक्षकारांना पाठवल्या जातील.

(१५) समितीव्दारे पारित केलेले सर्व आदेश सचिवाव्दारे प्रमाणित केले जातील आणि त्यावर आयोगाचा शिक्का राहील.

(ड) तक्रारी व तपासणी केलेल्या चौकशा :

सदर कालावधीत आयोगाचा कालावधी संपल्यामुळे आयोग अस्तित्वात नव्हता. सबब कोणत्याही प्रकरणी आयोगाने शिफारशी केलेल्या नाहीत.

(इ) कार्यशाळा / चर्चासत्र / सार्वजनिक जनसुनावणी :–

अ. सदर वर्षात कोविड महामारीची दुसरी लाट असल्यामुळे आयोगामार्फत प्रत्यक्ष जनसामान्यामध्ये प्रत्यक्ष कार्यक्रम घेण्यात आला नाही.

ब. दि. १२.०६.२०२१ रोजी, "कोविड-१९ च्या दुस-या लाटेनंतर पालकांच्या सुरक्षिततेसाठी पुन्हा समन्वय साधणे" या विषयावर वेबीनारचे आयोजन करण्यात आले. सदर वेबीनारमध्ये मा. दिवाणी न्यायाधीश, मा. सचिव, जिल्हा विधी सेवा प्राधिकरण मुंबई शहर, मा. उपसंचालक सार्वजनिक आरोग्य विभाग संचालनालय पुणे, विशेष पोलिस महानिरीक्षक महिला व बाल अपराध प्रतिबंध विभाग महाराष्ट्र शासन यांचे प्रतिनिधी, तसेच महाराष्ट्रातील महिला व बाल विकास विभागांतर्गत सर्व बालगृहे, निरीक्षणगृहे, सर्व बाल कल्याण समितीचे अध्यक्ष सदस्य, जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी इत्यादी मान्यवरांनी सहभाग घेतला.

(ई) महत्त्वाचे पत्रव्यवहार / आयोगाचे निर्देश

The Trafficking in Person (Prevention, Care and Rehabilitation) Bill 2021 या विधेयकाचे प्राथमिक स्वरूपातील मसूदा यामध्ये सुधारणा करण्यासाठी, आयोगामार्फत टिपणी व सूचना महिला व बाल विकास विभाग, नवी दिल्ली व NCPCR यांना पाठवण्यात आलेल्या आहेत. सदर सूचना खालीलप्रमाणे आहेत.

महाराष्ट्र शासन

महाराष्ट्र राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग

३ रा मजला , शासकीय **परिवहन** सेवा इमारत , सर पोचखानवाला रोड , वरळी मुंबई-४०० ०३०.

Telephone No.24920894/95/97 Fax No.24920896 E Mail-

mscpcr@gmail.com

जा .क्र ./मराबाहसआ/ 2047 दि 16/ 06/2021

प्रति,

मा. अपर मुख्य सचिव ,

शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, मंत्रालय, मुंबई

विषय :- शालेय फी वाढ तसेच अनुषंगिक विषयांबाबत आयोगाकडे प्राप्त होणाऱ्या तक्रारीचे अनुषंगाने प्रस्तावित महाराष्ट्र शैक्षणिक संस्था (शुल्क विनियमन) अधिनियम2011यामध्ये सुधारणा करणे बाबत

संदर्भ :-शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, मंत्रालय ,मुंबई यांचा द 05/03/ 2021 रोजी चा शासन निर्णय

महोदया,

महाराष्ट्र शैक्षणिक संस्था (शुल्क विनियमन) अधिनियम 2011यामध्ये सुधारणा सुचविण्यासाठी शासन स्तरावर संदर्भ क्र.1 चे शासन निर्णयान्वये समिती गठीत करण्यात आलेली आहे. महाराष्ट्र राज्य बालहक्क संरक्षण आयोगाकडे शिक्षण विभागाशी संबंधित विविध तक्रारी ईमेल,दूरध्वनी व नियमित टपालादवारे प्राप्त होतात .सदर तक्रारींमध्ये फी वाढीबाबत तसेच शाळेमार्फत पालकांवर सक्तीने नियमबाह्यपणे लादण्यात येणाऱ्या इतर अनावश्यक खर्चाचे अनुषंगाने शाळांमार्फत सतत विविध पद्धतीने पालकांना त्रास दिला जातो. या विषयी तक्रारी आयोगास वारंवार प्राप्त होतात .आयोगाकडे प्राप्त होणाऱ्या तक्रारींचे स्वरूप विचारात घेता शालेय शिक्षण विभागामार्फत प्रस्तावित सुधारित अधिनियम तयार करताना आयोगाच्या निदर्शनास आलेल्या शिक्षण विषयक तक्रारीबाबतच्या स्वरूपाचा मजकूर आपणास अवगत करणे आवश्यक आहे. अशा प्रकारच्या तक्रारीचे स्वरूप खालील प्रमाणे आहे.

1) खाजगी शाळांमध्ये फी भरण्याच्य प्रक्रियेमध्ये शाळेची फी रोखीने, धनादेशाद्वारे, डीडी अथवा अद्यावत डिजिटल पद्धतीने भरण्याचे ची सुविधा उपलब्ध असताना ,काही शाळा या पद्धतीने फी स्वीकारत नाहीत. त्याऐवजी शाळेची फी ॲप / पोर्टल द्वारे भरण्याची सक्ती केली जाते .व या प्रक्रियेमध्ये पालकांना फी व्यतिरिक्त ,अतिरिक्त रक्कम भरावी लागते. सदर रक्कम पालकांना अनावश्यक भुर्दंड म्हणून सोसावी लागते.

2) काही शाळा पालकांना ठराविक विक्रेत्याकडून शालेय क्रमिक पुस्तके वह्या विकत घेण्याची सक्ती करतात.

3) असे विक्रेते मक्तेदारी करून, पालकांना त्यांना हवे असलेले क्रमिक पुस्तके उपलब्ध करून न देता, ऑनलाइन पद्धतीने त्या इयत्तेच्या सर्व क्रमिक पुस्तकांचा पूर्ण संच (आवश्यकता नसताना) खरेदी करण्याची सक्ती करतात.

4) असे विक्रेते बाजार भावापेक्षा जास्त दराने विकत घेण्याची सक्ती करतात आणि पालकांना अनावश्यक आर्थिक भुर्दंड सोसावा लागतो.

5) काही पुस्तक विक्रेते प्रकाशकांशी संगनमत करून मागील वर्षाच्या क्रमिक पुस्तकांमधील अनुक्रमणिकेचा क्रम किंवा पाठांमध्ये अंशतः बदल करून,असे नवीन पुस्तके पालकांना खरेदी करण्यासाठी जबरदस्ती करतात .हा प्रकार आर्थिक फायद्यासाठी केला जातो. मात्र याचा विनाकारण भुर्दंड पालकांना बसतो. वस्तुतः क्रमिक पाठ्यक्रमामध्ये शिक्षण विभागाने काही बदल केले नसल्यास, मागील वर्षाची क्रमिक पुस्तके पुढील वर्षी विद्यार्थी वापरू शकतात.

6) फी वाढ तसेच अनुषंगिक इतर विषयासाठी महाराष्ट्र शैक्षणिक संस्था (शुल्क विनियमन) अधिनियम 2011 च्या तरतुदीनुसार पालक-शिक्षक संघाच्या स्थापनेबाबत, सदर पालक-शिक्षक संघाच्या कार्यपद्धतीबाबत, पालक शिक्षक संघ / कार्यकारिणी समितीच्या गठण व बैठका बाबत आक्षेप घेतले जातात. या प्रमाणे कार्यकारिणी समिती गठीत करताना शाळा प्रशासन आपल्या मर्जीतील पालकांना घेऊन समितीची निवड करते. समितीच्या बैठका प्रत्यक्ष, योग्यरीत्या संपन्न होत नाहीत, मात्र कागदोपत्री बैठका घेतल्याचा तपशील ठेवला जातो. अशा अनेक तक्रारी खाजगी शाळेतील पालकांकडून आयोगास प्राप्त होतात

7) नैसर्गिक आपत्ती, महामारी, आपत्कालीन परिस्थिती यासारख्या अचानक उद्भवणाऱ्या संकटांमध्ये, निर्माण होणाऱ्या आर्थिक अडचणी तसेच परिस्थितीजन्य अडचणीमुळे पालकांना फी भरण्यास अडचणी, विलंब होऊ शकतो .अशा परिस्थितीत पालकांनी शाळेची फी हप्त्याने सवलतीने जमा करण्याच्या अनुषंगाने आवश्यक नियम व सुधारित तरतूद याचा अधिनियमामध्ये कायमस्वरूपी समावेश करणे आवश्यक आहे. कोरोना महामारी कालावधीत या विषयाशी संबंधित अनेक पालकांनी केलेल्या निवेदनामध्ये सदर बाबीचा उल्लेख दिसून येतो.

8) पालकांमार्फत फी चा भरणा करण्यात आला नाही किंवा विलंब झाल्यास ,शाळा प्रशासनामार्फत सदर विद्यार्थ्यास ऑनलाईन शिक्षणाची लिंक दिली जात नाही .शालेय साहित्य, पुस्तके ,गणवेश इत्यादी जाणीवपूर्वक दिले जात नाही. बालकांना शाळेच्या वर्गखोलीत कोंडून ठेवले जाते, वर्गाबाहेर उभे केले जाते, ग्रंथालयात बसवून ठेवले जाते. शाळा व्यवस्थापन विद्यार्थ्यां मार्फत थकीत वसुलीसाठी पालकांना लेखी सूचना डायरीमध्ये नोंद करून कळवते शालेय फी भरली नाही म्हणून अनेक शाळा, विद्यार्थ्यांचे शाळा सोडल्याचे दाखले पालकांना पाठवून देतात.याबाबत अनेक तक्रारी आयोगाकडे प्राप्त आहेत. अशाप्रकारे विद्यार्थ्यांना मानसिक त्रास दिला जातो .याबद्दल संबंधितांवर कठोर उपाय योजनांचा समावेश करणे आवश्यक आहे. या अनुषंगाने अधिनियमात तरतूद होणे आवश्यक वाटते.अशा प्रकारच्या तक्रारी महामारी च्या कालावधीत तसेच त्यापूर्वीही नियमित तक्रारी प्राप्त झालेल्या आहेत.

9) आयोगाकडे प्राप्त तक्रारींमध्ये पुणे व ठाणे शहरातील काही शाळा ,शालेय फी चा भरणा करण्यासाठी विशिष्ट फायनान्स कंपन्यांकडून पालकांना लोन घेण्याची सक्ती करतात.

10) फी वाढ व अनुषंगिक विषयाच्या प्रकरणाची व्याप्ती लक्षात घेता, विभागीय शुल्क नियामक समिती मार्फत, प्रकरणांचा जलदगतीने निपटारा व्हावा तसेच समितीचे प्रत्यक्ष कामकाजाचे दिवस जास्त असणे आवश्यक आहे

11) फी वाढ व त्या अनुषंगाने पालक व विद्यार्थ्यांना दिला जाणारा त्रास, या विषयाच्या तक्रारीच्या अनुषंगाने महाराष्ट्र शैक्षणिक संस्था (शुल्क विनियमन)अधिनियम 2011 मधील तरतुदींचे उल्लंघन केल्यास ,चौकशीअंती महाराष्ट्र शैक्षणिक संस्था (शुल्क विनियमन) अधिनियम 2011, मधील प्रकरण 4 ,कलम 16 अन्वये, शाळांना दंड /शास्ती होण्याच्या दृष्टीने क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांना काय अडचणी येतात ,या बाबी देखील विचारात घेणे आवश्यक आहे. त्या अनुषंगाने क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांमार्फत सूचना घेऊन प्रस्तावित अधिनियमामध्ये आवश्यक सुधारणा करणे गरजेचे आहे.

त्या अनुषंगाने प्रस्तावित सुधारित अधिनियमात आवश्यक सुधारणा करणे बाबत संबंधितांना सूचित करावे ही नम्र विनंती.

आपला नम्र,

उदय जाधव (भाप्रसे),

सचिव,

महाराष्ट्र राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग

प्रत माहिती व कार्यवाहीसाठी

श्री इम्तियाज काझी,

सहसचिव तथा अध्यक्ष, महाराष्ट्र शैक्षणिक संस्था (शुल्क विनियमन) अधिनियम समिती,

शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, मंत्रालय, मुंबई

(उ) लक्षणीय सल्ला मसलत

(१) कोविड १९ साथीच्या पार्श्वभूमीवर आयोगाने बालकांचा मोफत आणि सक्तीच्या शिक्षणाचा अधिकार कायद्यातील तरतुदीनुसार २५ % आरटीई कोट्यातील जागांच्या अंमलबजावणी संदर्भात शिक्षण विभागाला आवश्यक सूचना जारी केल्या आहेत.

(२) माननीय यांनी जारी केलेल्या निर्देशांच्या संदर्भात. संपूर्ण बेहुरा विरुद्ध भारत संघ या प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालयाने, आयोगाने स्वयंसेवी संस्था - IJM आणि TATA सामाजिक अभ्यास संस्थेच्या सहकार्याने "महाराष्ट्र राज्यातील बाल संगोपन संस्थांच्या कार्यपद्धतीचा अहवाल" या विषयावर अभ्यास सुरू केला आहे. संपूर्ण बेहुरा वि. युनियन ऑफ इंडिया मधील सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशांनुसार." अभ्यास पथकाने तयार केलेला अंतिम अहवाल आता माननीय यांच्या अध्यक्षतेखाली सल्लागार मंडळासमोर ठेवला जाणार आहे. न्यायमूर्ती श्री. कानडे, (निवृत्त) मुंबई उच्च न्यायालयाचे.

(३) आयोगाने राष्ट्रीय बाल हक्क संरक्षण आयोगाकडून प्राप्त झालेल्या दिनांक ०५/०७/२०२१ च्या पत्राच्या अनुषंगाने, नवी दिल्ली यांनी महिला आणि बाल मंत्रालय, नवी दिल्ली यांना "व्यक्तींची तस्करी (प्रतिबंध, काळजी) बाबत टिप्पण्या/सूचना सादर केल्या आहेत. , पुनर्वसन मसुदा विधेयक २०२ दिनांक २० जुलै २०२१ च्या पत्राद्वारे.

GOVERNMENT OF MAHARASHTRA

MAHARASHTRA STATE COMMISSION FOR PROTECTION OF CHILD RIGHTS
3rd floor, Government Transport service, Sir Pochakhanwala Rd. Worli, Mumbai
Telephone No.24920897/94/95 Fax No 24920896 E Mail I.D.mscpcr@gmail.com

No. Admn. / 3040 /2021
Dt. 20th July, 2021

To,

The Under Secretary
to Government of India,
Ministry of Women and Child Development,
Shastri Bhawan,
New Delhi.

Email – santanu.brajabasi@gov.in.

Subject : The Trafficking in Persons (Prevention, Care, Rehabilitation) Bill, 2021.
Submissions of suggestions/comments regarding ...

Reference : 1. Your office letter No. CP-11/12/2016-US(CP) dated 30th June, 2021 addressed to the Chairman, NCPCR, New Delhi, on the aforesaid subject.

2. Letter dt. 05/07/2021 received from the Hon.Member Secretary, NCPCR, New Delhi on the aforesaid subject.

Sir,

With reference to the aforesaid subject, please find enclosed herewith the comments/recommendations in respect of, "The Trafficking in Persons (Prevention, Care, and Rehabilitation) draft Bill, 2021, formulated in consultation with expertise from various anti-trafficking organizations working in the State. The Experts have helped in culminating their observations, on-field research and programs with an aim to holistically invoke the scope and magnitude of the said Bill. The key recommendations are as under.

1. **Functions of NAHTC**: Include grievance redressal under the Act so that victims including children are aware of support avenues in acquiring schemes and compensation. The term CWC should also be added, to specify their support for child victims. This is to ensure that there is no scope of confusion on jurisdiction over children. Remove any ambiguity or confusion whether CWC must consult DAHTC before passing final orders.
2. **Minimum Standards of Care:** Mention timelines of provision of minimum standards of care including crisis and trauma counselling, emergency, and other medical support specific to children.
3. **Competency of Families and Parents:** Recommendation to not provide exception to family members of the person trafficked, especially if the family is involved in the trafficking of the child. Traditional and cultural patterns of the family to be taken into consideration as well as any prior incidences of neglect, maltreatment, and abuse.
4. **Changes in Processes:** Make the current processes and procedures child friendly and as well any new recommendations that would be included. Processes should cover all aspects rescue, rehabilitation, prosecution, and reintegration.
5. **Inclusive Approach to the Crime of Human Trafficking (HT):** Take into consideration children affected by social and economic factors in cases of trafficking. There is need to identity such children and include high risk scenarios such as environmental disasters, pandemics that endanger children and their safety.
6. **Vulnerable Populations:** Specify the role of local or district authorities and include protection and preventive factors for children, individuals, and families from SC/ST communities, BPL families, families suffering from agricultural loss/debt.
7. **Focus on Children in Begging and Child Labour:** In respect of Children rescued from bonded labour and from begging there is a need to include families as part of the rehabilitation and developmental process..

In addition, please find enclosed an annexure with comments and suggestions on the Bill further elaborating on the technicalities and scope of various sections of the draft Bill, for due consideration.

The Commission commends the effective efforts taken by the Ministry of Women and Child Development and is confident that the said Bill will bring in greater victim-centricity, empower the survivors and address the organized crime of human trafficking the way it deserves making it economically infeasible. The commission regrets the delay in sending the response.

Thanking you,

Your's faithfully,

20/07/2021

(Uday Jadhav, IAS)
Secretary,
Maharashtra State Commission for
Protection of Child Rights,
Mumbai.

Copy submitted with compliments for information to:

Hon. Smt. Rupali Banerjee Singh, Member Secretary, National Commission for Protection of Child Rights,
New Delhi. Email id - ms.ncpcr@nic.in

Annexure

Section	Recommendation: Addition/Deletion	Rationale
Title of the Act	Needs inclusion of Prohibition in the Title	Entire Act explains on how to prevent and penalise the offenders and Rehabilitation, but we need the Prohibition of Trafficking of Persons. Prevention, Protection and Prosecution is the AHTU model that is in force under AHTU Scheme.
Title of the Act	Needs inclusion of Protection in the Title	Previous draft had the term protection. A reading of the current draft shows that there is overarching goal for protection. Omission of the term 'protection' and usage of the term 'prevention' broadly dilutes the intent and approach of the bill.
Focus	Gender-neutral language to be used across this Act, to ensure all genders have access to benefits under this Act. Women, Children, Transgender is covered under this act, but Men is not specified.	Human Trafficking does not restrict to Women, Children (M/F) and Transgender, when it comes to Labour Trafficking the victims are men too.
Chapter I PRELIMINARY		
2	Recommended to include within the scope of this Bill, definitions under Section 2: • Prevention • Protection • Bonded Labour • Sex Tourism • Prostitution • Pornography • Sexual servitude • Emergence & post-emergence • Support persons (Sec 20 (h)) • Supply chain • consumer • Sexual exploitation to include online sexual exploitation.	
2(5)	"Debt bondage" shall mean the status or condition arising from a pledge by a debtor of his or her personal services, or any of his lineal ascendents or descendants, or those of	Debtor could also pledge his children/grandchildren, it could also be in the form of an economic consideration and

	a person under his or her control, to the creditor in lieu of payment of an advance amount or economic consideration obtained or presumed to be obtained for the purpose of bonded labour.	not always cash amount- reference Bonded Labour System Abolition Act, 1976
2(7)	The definition of exploitation does not include means or methods used for committing the exploitative act. Additionally, exploitation can also occur after giving due consideration as is seen in cases of trafficking. Hence, the definition should be further expanded. "Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of <u>*sexual exploitation by trafficker or consumer*</u> including pornography, any act of physical exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or forced removal of organs, illegal clinical drug trials or illegal bio-medical research or the like."	The definition of exploitation does not include means or methods used for committing the exploitative act. Additionally, exploitation can also occur after giving due consideration as is seen in cases of trafficking. Hence, the definition should be further expanded.
2(21)	Addition: "rehabilitation" shall include all processes of restoring the physical, psychological, and social well-being of a victim, and includes protection, access to education, skill development, healthcare, psychological and physiological support, medical services, economic empowerment, legal aid and assistance, repatriation, safe and secure accommodation;	Added the word repatriation to the definition, Repatriation completes a whole process of rehabilitation of a foreign survivor.
2(30)	Addition: Words and expressions used but not defined in this Act but defined in the Indian Penal Code, 1860, the National Investigation Agency Act, 2008, the Information Technology Act, 2000, Bonded Labour System Abolition Act, 1976 shall have the same meanings respectively assigned to them in those Acts.	Added BLSA here since the def of BL system, bonded debt etc not defined well in this Act
Chapter II PREVENTION AND COMBATING OF TRAFFICKING IN PERSONS AND OTHER OFFENCES UNDER THIS ACT		
3(3)	Addition: The NIA should coordinate with the AHTUs and existing legal mechanism for investigation, prosecution, and coordination of cases under this Act	Given that both NIA and NATC are coordinating at the national level, defining each of their roles clearly would avoid overlap or confusion. AHTU's are already existent in states to work on HT cases hence need to coordinate, else there will be overlap of roles.
3(4)	Addition: *1*) The appropriate Government shall set up for each District or a group of Districts, such number of Anti-Trafficking Units, for dealing with all matters of	AHTU's are already existent in most places to handle the issue of trafficking hence they need to be further activated to deal

	prevention, rescue, protection and care of victims and witnesses and of investigation and prosecution of any offence under this Act. *(2)* Eveiy local police station shall, where Anti-Trafficking Unit is not functional, undertake every activity in matters of rescue, investigation, prevention, and protection of persons trafficked under this Act. *(3)* The State Government shall appoint for every Anti-Trafficking Unit such number of subordinate police officers including women police officers as it deems necessary for the discharge of the functions of the Anti-Trafficking Unit and vest in them with all the powers to investigate any offence committed within its local jurisdiction under this Act: Provided that the officer-in-charge of a police station under section 154 of the Code of Criminal Procedure, 1973, shall take all necessary steps for immediate rescue and protection and then transfer the case to the Anti-Trafficking Unit. AHTUs shall be set up in all districts in the country within 30 days of this Bill becoming law.	with the crimes under this Act.
Chapter III ANTI HUMAN TRAFFICKING COMMITTEES & NODAL OFFICERS		
5.1	Addition: Prosecution should also be the focus of NATC/ SATC/DATC in coordination with NIA and AHTU's	To bring the case to the logic end and prevent further occurrence of such offenses in the country.
5(2)	NATC should include the following departments: a. Department of Revenue (GoI) b. Ministry of Railways c. Border Security Force d. NHRC DG or representatives e. SC/ST Commission f. Ministry of Education	Since this is a central Act and majority of the responsibility is given to the District Magistrate that reports to the Revenue Department, further there are many trafficking cases get transported through train and exchanged in the railway property, The Railway Protection Force has an objective of protecting women and children from trafficking. Additionally, Railways are the most used mode of transport to traffic the victims. and there are many cross-border cases that will have to be brough to the notice of the BSF to prevent such cases.

5(3)	Addition: One of the functions of the NATC should be maintaining an electronic data base of the victims and the list to be shared to ministry of labour for further actions.	-Easy to monitor the rehab of victims and prevent them from re-victimization
5(3)(a)	Addition: Recommended that to prevent re-traumatisation of victims a **one-point enquiry** be conducted to record the statement of the victims instead of multiple officials enquiring the victims several times.	
5(3)(g)	Addition: Functions of the NATC should include grievance redressal under the Act as often victims are left running from pillar to post for support in acquiring schemes and compensation. NATC should have an online portal line NHRC for filing complain or to raise any concerns.	Should this also include that the NAHTC would also serve as a redressal body for matter related to cases developed under this Act? in terms of access to schemes and compensation? It would be good if this would also extend to those who need assistance in acquiring Refugee status as well.
6	Addition: Establishing exclusive resource centre (in each state and district).	This is for all the stakeholders posted in various districts, to approach in case they need resource materials/trainings/equipment etc. This resource centre can serve as a meeting/training place for SAHTC to put more concentrated efforts to combat trafficking.
6(2)	SATC should include, a. Revenue Department b. Social Welfare Department c. RDPR Department d. SHRC e. Divisional Railway Manager, Respective Railway Division- Member f. SCPCR g. Micro, Small & Medium Enterprise Department h. Education Department	There are State High-Power Committees that monitors Human Trafficking related work in the states and these departments are responsible in Labour Trafficking issues including prosecution, rehabilitation, and reintegration as well. Hence it is essential to include these departments. Representative from the respective Railway Division at the State Anti-Human Trafficking Committee is essential. This will enable effective intervention in victims rescued at railway stations.
6 (3)	Addition: State Anti-Human Trafficking Committee should develop state specific action plans which are timebound and	Each state has a unique context and certain factors causing trafficking are unique

	operational on mission mode basis	to each state. Individual State action plans give more ownership to the State to work on the issue and States can be also held accountable to the action plan.
6(3)	Addition: The SATC ensures effective coordination between various state departments (police, Women and Child, Labour, Social Welfare, Panchayati Raj, SLSA and other relevant departments) by conducting **one meeting per month** for state updates on trafficking cases/matters.	
6(3)	Addition: SATC to compile and review Action Taken Reports and intimate NATC, bi-annually.	Ensures a steady flow of communication and data at all levels.
6(3)	Addition: - One of the functions/roles of SATC – to train their personnel on identification of victims of HT in specific industries across the state (inspection to be done on regular basis) - Power to review the progress of prosecution for District Anti- Human Trafficking Committee to be added.	
6(3)(b)	Addition: Institutionalize trainings in State Government led academies and institutes.	
6(3)(e)	Addition: Make necessary funds available to the District Anti Human Trafficking Committee for providing or setting up of required facilities including adequate personnel for the implementation of the Act.	Adequate designated officials are crucial to manage the various responsibilities of the committee.
7	Addition: SATC Nodal Officer Conduct periodic meetings in consultation with the Chairman (Chief Secretary) at-least once in 6 months which is bi-annual (2 meetings in a year)	One of the key responsibilities of the Nodal Officer to Convene Periodic Meetings for review and future course of action and policy / rule changes if any.
8(2)	DATC should include: a) CEO Zilla Panchayath (RDPR) b) Assistant Commissioner / Labour Officer c) Social Welfare Officer d) District Health Officer e) DDPI (Education Department) f) survivors/representative from survivor group or vulnerable community as one of the members. g) psychologist and a specialist for differently abled survivors h) Representation from survivor groups i) RPF	These are the department officers in the district responsible to address the issue of HT comprehensively hence these department officials need to be included. As per BLSA 1976 the Vigilance committee has representatives from the Vulnerable (SCST) community representatives as members.

	j) BSF – in states where present k) SSB – in states where present l) Airport Authorities, m) Representative from Anti-Human Trafficking clubs *(if present in the district)*	For awareness generation programs, AHTCs can be used. There is intra state/interstate/cross border trafficking. RPF, Airport Authority and BSF are key personnel.
8(3)	Addition: DATC should meet once every month and present an Action Taken Report once a quarter to SATC.	Ensures a steady flow of communication and data at all levels.
8(3)	Addition: Additional functions of District Anti-Human Trafficking Committee should be.... a. To train the committee members or the service providers on trauma-informed care/victim-sensitive approach *(build their capacity)* b. To conduct / coordinate rescue along with the jurisdictional officials besides police & AHTU's c. Collect data and monitor prosecution of cases	Ensuring that all measures are taken to ensure prevention of *any re-traumatisation or re-trafficking* of or recurrence of any offence under this Act against any victim. Sets accountability for the Investigation Officer and Prosecutors with power to review. Option to appeal should be given for victim if unhappy with the rehab measures, etc ordered by the committee.
8(3)(h)	Addition: Facilitate survey of the areas and vulnerable population to identify source, transit and destination areas of trafficking including trafficked for debt bondage or bonded labour	Bonded labour in most cases is trafficked for labour.
	Chapter IV PREVENTIVE MEASURES	
9	Addition: Both state and district anti-human trafficking committees setting up Anti Human Trafficking Clubs in the educational institutions to create awareness on the HT issue.	With limited/available resources in the community, we can reach out to the vulnerable community (to create awareness) at the greater level.
9(m)	Addition: Awareness should include addressing the stigma survivors face, else rehabilitation becomes a challenge.	Sensitivity
	Chapter V SEARCH, RESCUE OR EMERGENCE, AND POST-EMERGENCE ACTIVITIES INCLUDING CARE, PROTECTION AND REHABILITATIONOF VICTIMS	
11(1)	Addition: Form Rescue Team comprising of SPO in cases of sexual exploitation, and DM/SDM in cases of bonded labour, police, AHTU, labour officer, women officers, woman counsellor, independent witnesses, translator, photographer, NGO representatives, and any other necessary person. Conduct search and rescue, informing	

	unavailable member immediately after. Conducting the search shall not be delayed for want of FIR. Rescue provisions to include the procedure as per ITPA for sex trafficking cases under section 15 ITPA.	
11(1)	Addition: Change in language as use of 'may remove such person' gives undue discretion to the law enforcement official. 'May' to be replaced with 'shall'	Ambiguity in this section can give departments reason to escape from owning responsibility.
11(1)	Addition: A higher rank official should be involved in the rescue.	As all we know the traffickers are influential and notorious. Hence, Inspector of Police can be named to do rescue in par with Immoral Trafficking Prevention Act.
11(1)	Addition: Add prefix- psychological trauma	
12	Addition: There should be a protection home/rehabilitation home within the range of 10-15 kms or at least 3 per district.	Due to the lack of Protection homes and rehabilitation homes, the police are reluctant to conduct rescue operations after 6:00 PM, especially if the rescue site/crime scene is too far away from the protection home. Also, if the victims are women and children.
12 & 13	Addition: Protection & Rehabilitation Homes for male / men victims above the age of 18 years to be dedicated. Social Welfare Hostels/residential facilities to be arranged for adult men which can cater to the need of temporary accommodation (post-rescue) People rescued as families (especially from labour trafficking), should not be separated as per Sec. 19(3) of this Act_but be placed in a home shelter/protection home together so that repatriation is quicker.	This is one of the challenges as in many cases no department is willing to accommodate men hence the District Officials are finding it difficult to accommodate these men for Protection and Rehabilitation.
16	Addition: Verification of documentation is necessary where agents make fake documents of children by increasing the age of the child in the document to show them as adults but after rescue, they do not get the benefits entitled for children due to the fake age proof documents. If a rescued victim prima facia looks like a child medical age verification test must be made compulsory	So that the child gets the entitlements as per his/her age.
16(2)	Addition: Special Court needed for such case	

	type and jurisdiction of Sessions Court/Special designated Court is recommended rather than any Magistrate court as Magistrate Court does not have the expertise or infrastructure to manage safety, care and protection of victims post rescue.	
16(6)	Addition: or the DLSA	
16(7)	Addition: In relation to victims who are not children – apply the law as per Section 17 ITPA (release of majors)	The law already exists. If ITPA and TOPA are charged, then there will be a clash of which act will supersede because both are special acts, and both have Non obstante clause.
16(7)	Addition: Should also say, "in accordance with the provisions of the relevant laws for the time being in force"	
16(9)	Deletion: Section 16(9) has put a condition that Magistrate or CWC shall consult the District Anti- Human Trafficking Committee before taking final decision with respect to the rehabilitation of the victim. This provision needs to be removed as it may become a time-consuming process.	
16(9)	While Section 16 (10) mentions the provisions of the JJ Act to be followed, Section 16 (9) may lead to confusion that even the CWC must consult the DATC before passing the final order as per the JJ Act. Recommendation to remove the ambiguity and make Section 16(9) for the Magistrate and Section 16 (10) with the mention of the CWC.	
19 (3)	Increase the age of the child, not a female, to 10.	
19(3)	Recommendation: Replace term inmates with residents	
19(4)	Addition: "A victim under this Act shall not be held in any detention facility under any circumstances."	Recommendation to elaborate on this sub-section as may lead to ambiguity and generalisation.

19(5)	Addition: Recommendation to mention timelines of provision of minimum standards of care including crisis and trauma counselling, emergency, and other medical support etc. Apt terminology to be used especially abled or differently abled person instead of disabled persons.	
20	Addition: Rehabilitation may be done in a Community-Based Model for labour trafficking and commercial sex trafficking survivors. Corporates can be considered for assisting in rehabilitation efforts through CSR funds.	
20	Addition: To have standard documents for documentation purpose or to have management of information	To effectively track, facilitate and ensure proper progress and satisfactory completion of their reintegration. *(As part of best case & database management system)*
20(k)	Addition: "That any victim shall be kept safe, secure, protected and, as required, separated and distanced from all perpetrators of any offences under this Act and/or any other persons who can in any way be a threat to the overall safety, security or development of the victim."	The idea to keep victims safe should be from all perpetrators in general and not just against the case of the victims. Also, there are times when persons who are not perpetrators could have undue influence on victims.
Chapter VI REPATRIATION AND REINTEGRATION OF VICTIMS		
21	Uniform rules, procedures, norm for interstate transfers (repatriation) of victims should be clearly stated to reduce ambiguity and state specific rule which become barrier for transfers.	Smooth transfer of the victim
Chapter VII MONETARY RELIEF AND COMPENSATION		
22	Addition: Insert a section on foreign victims, how they can apply before or after repatriation, how they can get the money that is awarded to them.	Supreme Court has mentioned about Cash Cards, but it is mostly theoretical. E.g.: How does a victim in Bangladesh apply for getting compensation here in India.
22	Addition: There must be a timeline given (3 months) for disbursal/to be deposited into the survivor's account.	Even after 3 years of being awarded compensation, some victims are still waiting to receive the money in their account.
22(2)	The interim relief needs to be standardised. A standardised base rate can be set, and the	

	judge can assess and give more if needed.	
22(2)	Deletion: Recommendation to remove the requirement of application.	The police should send a copy of the FIR and other details to DLSA who can then investigate the matter and dispense the immediate interim compensation.
22(5)	Addition: The relief and compensation, including those provided under sub-section (1), shall be in addition to any other compensation including any amount or benefit payable by way of any damages or under any scheme of the appropriate Government or pursuant to any order of the court under any law for the time being in force, including, (Victim Compensation Schemes, BLRS, NCLP Scheme, Compensation under child & adolescent labour Act, SC/ST Atrocity and Prevention Act, etc.	
22(6)	Addition: The designated court may order, where applicable, any back wages due to the victim to be paid to him, in addition to any relief extended to the victim under this section within three months.	
	Chapter VIII OFFENCES & PENALTIES	
23	Section 4 is written in error. The correct Section number needs to be written there or the content of the same needs to be put here.	
25(c)	Addition: HIV, removal of organs, infection leading to removal of reproduction organs or causing hurt or injury to reproductive organs, maiming, scarring or temporary or permanent mental damage to the victim.	
25(1)(b)	Addition: where the victim, or his dependent or any other person suffer an injury amounting to grievous hurt, or acid attack, or genital mutilation or removal of organs, **forced insertion of external objects into private areas**, or an injury or exploitation that causes him to be in a persistent vegetative state, substantial physical or mental incapacitation, deprived of ability to live and enjoy life as a normal human being would.	
30	Deletion: "knowingly or having reason to believe that a person is a victim"	As we have seen that it has been used by defence lawyers to eliminate exploitation charges on customers.
35(2)	Recommendation to not provide exception to family members of the person trafficked	Recommendation to not provide exception to family members of the person trafficked

Chapter IX OFFENCES AND PENALTIES RELATING TO PROPERTY		
42	Addition: If the person fails or is unable to pay the fine amount the premises should be sealed for a particular period.	
Chapter X MISCELLANEOUS		
43	Recommendations: (i)Replace designated courtrooms with dedicated/exclusive court rooms, (ii)provision should be made for special appointment of dedicated PP's to handle the cases under this Act.	(i) Designated Courtrooms can also try other cases, and it becomes a burden on the court system. NIA designated courts will have the jurisdiction to try the other cases which NIA has jurisdiction over, i.e., Terrorism, Cyber-terrorism etc. Thus, it might help to have a dedicated court just to try human trafficking cases alone. (ii)The dedicated Panel PP's in dedicated courts can help the cases to meet the results in due time. Reference: SC/ST Act
44(1)	Victim's right to engaging his Counsel needs to be enlarged- Section 44(1) has given the right to take a legal assistance of his choice for any offence under this Act for a victim. However, this right is subject to section 301 of Code of Criminal Procedure, 1973, which means the victim must act under the control of Public Prosecutor. A victim needs to get an approval from the court to file his/her written argument.	
47(3)	Addition: Creation of a Rehabilitation Fund. — All fines imposed under this Act and the proceeds and properties forfeited and confiscated may be credited to a Rehabilitation Fund which can be administered and managed by the State Anti-Human Trafficking Committee to be used exclusively for programs that will prevent acts of trafficking and protect, rehabilitate, reintegrate trafficked persons into the mainstream of society. Such programs shall include, but not limited to, the following: a) Primarily for the rehabilitation and reintegration of victims of trafficking b) Used for conducting a national research program on trafficking c) For the establishment of an electronic data collection system or monitoring and evaluation purposes. d) Provision of necessary technical and material support services to appropriate government agencies and	

	non-government organizations (NGOs). e) Sponsorship of conferences and seminars to provide venue for consensus building amongst the public, the academe, government, NGOs and international organizations; and f) Promotion of information and education campaign on trafficking	

Other	Addition: - "deemed vulnerable to be victimized" needs to be defined either in the Section or in the definitional clauses	Without the definition, there is no clear indication of who falls within the ambit of 'deemed vulnerable'.
	1.Complainant – Identity is to be kept confidential for safety purpose. 2. Need to include Facial recognition technology at transit point to identify traffickers and middlemen.	

(४) दि. २३ ऑगस्ट, २०२१ रोजी रस्त्यावरील परिस्थितीतील मुलांच्या संदर्भात भागधारक आणि जिल्हा महिला व बालकल्याण अधिकारी, पुणे महानगरपालिका आणि उपायुक्त, महिला व बाल विकास पुणे, यांची पुणे येथे बैठक बोलावण्यात आली होती आणि NCPCR च्या मार्गदर्शक तत्त्वानुसार आवश्यक सूचना जारी केले होते.

(५) दि. १३.१२.२०२१ रोजी भंडारा येथे जिल्हा सिव्हिल हॉस्पिटल भंडारा येथील निओ नेटल केअर युनिटला आग लागून नवजात अर्भकांचा मृत्यू झाल्याच्या घटनेसंदर्भात जिल्हाधिकारी, सिव्हिल सर्जन, पोलीस अधीक्षक, भंडारा यांच्यासमवेत संयुक्त बैठक झाली. दिनांक १६.१२.२०२१ च्या पत्राद्वारे सदर बैठकीतील चर्चेच्या दृष्टीने अतिरिक्त. मुख्य सचिव. सार्वजनिक आरोग्य विभाग आणि आयुक्त, राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान (NRHM), मुंबई यांना विनंती केली होती की, या रुग्णालयाच्या निओ नेटल केअर युनिटमध्ये अग्निशामक उपकरणे बसवण्यासाठी आवश्यक मंजुरी, मंजुरी आणि निधी उपलब्ध करून दिला जाईल याची खात्री करण्यासाठी लवकरात लवकर आवश्यक ते करावे.

(६) मिळालेल्या माहितीच्या आधारे आयोगाने वेळीच हस्तक्षेप केल्यामुळे बालविवाहाच्या दोन घटना थांबल्या.

(७) बालहक्कांचे उल्लंघन केल्याच्या १० प्रकरणांच्या संदर्भात, आयोगाने संबंधित पोलीस अधिकाऱ्यांना दिलेल्या पत्रांच्या प्रती आयोगाने पोलीस महानिरीक्षक, (महिला व बालकांवरील अत्याचार प्रतिबंध), महाराष्ट्र यांना पाठविल्या होत्या. (आवश्यक कार्यवाहीसाठी मुंबई).

(८) तीर्थक्षेत्रातील बालकामगार, बाल भिक्षुक यांच्या शोषणासंदर्भात २२.०१.२०२१ रोजी अहमदनगर, बीड, मुंबई, नाशिक, पुणे येथील जिल्हाधिकाऱ्यांसह या जिल्ह्यांतील जिल्हा महिला व बालकल्याण अधिकाऱ्यांसह आढावा बैठक घेण्यात आली. राष्ट्रीय बाल हक्क संरक्षण आयोग नवी दिल्ली यांच्या सूचनेनुसार आवश्यक सूचना देण्यात आल्या.

(९) दि. १५.०४.२०२१ रोजी परिक्षा पर्व ३.० अभियानांतर्गत राज्यस्तरीय ऑनलाइन कार्यशाळेला उपस्थित राहिले आणि मुख्याध्यापक, शासकीय शाळांचे मुख्याध्यापक, जिल्हा परिषद, महानगरपालिका, महानगरपालिका खाजगी अनुदानित माध्यमिक शाळा आणि जिल्हा शिक्षण यांचा समावेश असलेल्या सहभागींना मार्गदर्शन केले. आणि राज्यातील प्रशिक्षण केंद्र.

(१०) अभ्यास गट आणि महिला आणि बाल विकास अधिकाऱ्यांच्या मदतीने बाल धोरण तयार करण्यात भाग घेतला.

(११) आयोगाची वेबसाईट पुनरुज्जीवित करण्यात आली आहे आणि ती कार्यरत ठेवण्यात आली आहे.

(१२) राष्ट्रीय बाल हक्क संरक्षण आयोग, नवी दिल्ली ने निर्देशित केलेल्या संयुक्त कृती आराखड्याच्या संदर्भात महाराष्ट्रातील पुणे, नागपूर, नाशिक आणि मुंबई या ४ जिल्ह्यांमध्ये मुलांमधील अमली पदार्थ आणि पदार्थांचे गैरवर्तन आणि अवैध तस्करी रोखण्यासाठी सर्व संबंधितांची ऑनलाइन बैठक बोलावण्यात आली होती. सदर योजनेच्या अंमलबजावणीच्या स्थितीबाबत चर्चा करून आवश्यक सूचना देण्यात आल्या.

(१३) राष्ट्रीय बाल हक्क संरक्षण आयोग, नवी दिल्ली यांनी निर्देशित केल्या नुसार विविध उपाययोजनांची वेळोवेळी आयुक्त, महिला व बालविकास विभाग, प्रधान सचिव, (शिक्षण), प्रधान सचिव, (आरोग्य), आयुक्त कुटुंब कल्याण यांना विनंती करण्यात आली होती.

(१४) बाल कल्याण समितीचे अध्यक्ष आणि सदस्य आणि किशोर सदस्यांच्या निवडीसाठी सदस्य म्हणून प्रादेशिक मुख्यालयातील मुलाखतीच्या कार्यक्रमात भाग घेतला. राज्यातील न्याय मंडळे आणि आवश्यक शिफारशी केल्या.

(१५) जानेवारी २०२१ ते मार्च २०२२ या कालावधीत, ७४ तक्रारींच्या संदर्भात कार्यवाही करून निकाली काढण्यात आल्या आहेत आणि त्या आयोगासमोर ठेवल्या आहेत, ११ तक्रारींच्या संदर्भात कार्यवाही करून प्रशासकीय कारणास्तव निकाली काढण्यात आल्या आहेत, तसेच ०९ तक्रारीं अधिकार क्षेत्राच्या कारणास्तव हस्तांतरित करण्यात आल्या आहेत.

(१६) जानेवारी २०२१ ते १४ मार्च २०२१ या कालावधीत प्राप्त झालेल्या सर्व २४३ तक्रारींच्या संदर्भात योग्य ती कार्यवाही करण्यासाठी आणि कार्यवाहीचा अहवाल आयोगाला सादर करण्यासाठी संबंधित तक्रारदारांशी आवश्यक पत्रव्यवहार करण्यात आला आहे.

(१७) साथीच्या परिस्थितीमुळे आणि कोविड १९ च्या दुसऱ्या लाटेमुळे, सरकारने कोविडचा प्रसार रोखण्यासाठी सामाजिक मेळावे आणि कार्यक्रमांवर बंदी घातली असल्यामुळे आयोगाला कोणताही कार्यक्रम आयोजित करता आला नाही.

(१८) १२ जून २०२१ रोजी कोविड-१९ च्या दुसऱ्या लाटेनंतर मुलांच्या संरक्षणासाठी बचाव आणि पुनर्वसन हस्तक्षेपांची पुनरावृत्ती करणे या विषयावर वेबिनार आयोजित करण्यात आला होता.

(ऊ) प्रकरणांचा गोषवार

सन २०२१--२०२२ या कालावधीत प्राप्त झालेल्या, निकाली काढल्या गेलेल्या आणि प्रलंबित तक्रारींचा तपशील दर्शविणारे निवेदन

वर्ष	वर्षाच्या सुरूवातीस प्रलंबित प्रकरणे	नवीन तक्रारी	एकूण	निकाली काढलेली प्रकरणे	वर्षाच्या शेवटी प्रलंबित प्रकरणे
१	२	३	४	५	६
२०२१-२०२२	४८९	१९६	६८५	१५	६७०

(ए) लेखा परिक्षण अहवाल सन २०२१-२०२२ सोबत जोडला आहे

लेखा विवरण पत्र महलेखपाल यांना सादर केले आहे. लेखा परीक्षणानंतर ऑडिटेड स्टेटमेंट सभागृहात सादर करण्यात येईल .

MAHARASHTRA STATE COMMISSION FOR PROTECTION OF CHILD RIGHTS, MUMBAI

ACCOUNTANTS REPORT ON COMPILATION OF UNAUDITED FINANCIAL STATEMENTS

For the Year Ended
31th March 2022

RATAN RATHI & CO

CHARTERED ACCOUNTANTS,
'KRISHNA NIDHI', NEAR NATRAJ GARDEN,
KHAMGAON 444 303
CONTACT NO.:7722072117
E- MAIL ID: ratan_rathi@rediffmail.com

RATAN RATHI & COMPANY
CHARTERED ACCOUNTANTS

"KrishanaNidhi",Near Natraj Garden,
Khamgaon (Dist Buldhana) - 444303
Ph: 7722072117, 9422180005

Date:02-01-2025

ACCOUNTANTS REPORT ON COMPILATION OF UNAUDITED FINANCIAL STATEMENTS

To,
The Hon, Administrative Officer
MSCPCR
Worli, Mumbai

On the basis of the accounting records and other information and explanation provided to us by the management, we have complied the unaudited balance sheet of MSCPCR Worli, Mumbai as on March 31, 2022 and the related Income & Expenditure Account and Receipts & Payments Accounts for the period then ended.

The management of the Administrator Worli, Mumbai- MSCPCR is responsible for

A. Completeness and accuracy of the underlying data and complete disclosure of all material and relevant information to the accountant.

B. Maintaining adequate accounting and other records and internal and selecting and applying appropriate accounting policies.

C. Preparation and presentation of financial statements in accordance with applicable laws and regulations, if any.

D. Establishing controls to safeguard the Assets of entity and preventing and detecting frauds or other irregularities.

E. Establishing controls for ensuring that the activities of the entity are carried out in accordance with applicable laws and regulations and preventing and detecting any non-compliance.

The compilation engagement was carried out by us in accordance with standard on Related Services (SRS) 4410" Engagement to compile Financial Information" issued by the Institute of Chartered Accountants of India.

The Balance sheet and Income & Expenditure Account are in agreement with the books of accounts subject to our notes and remarks. We have not audited or reviewed these financial statements and accordingly we do not express an opinion thereon.

For Ratan Rathi& Co
Chartered Accountants

RATAN RATHI & CO. Chartered Accountants F.R.No.108698W Near Natraj Garden Khamgaon

CA Ratan Rathi
Partner
Membership No.: 036429

MAHARASHTRA STATE COMMISSION FOR PROTECTION OF CHILD RIGHTS,MUMBAI
3RD FLOOR , TRANSPORT SERVICE S.P ROAD WORLI, MUMBAI
BALANCE SHEET FOR THE YEAR ENDED 31st MARCH 2022

LIABILITIES	SALARY	NON SALARY	TOTAL	ASSETS	SALARY	NON SALARY	TOTAL
CAPITAL FUND				Fixed Assets			
OPENING BALANCE	(2,500,596)	1,876,118	(624,478)	As per schedule	3,394	1,536,463	1,539,857
Add/(Less):Adjustment in Opening Balance							
Add/(Less):Advance written off							
Add/(Less):surplus/(Deficit)	(4,275,519)	333,242	(3,942,277)	Current Assets			
	(6,776,115)	2,209,360	(4,566,755)	Loan & Advances			
				Festival Advance Given to Employees	13,750		13,750
Current liabilities							
Salary Payable	6,062,370		6,062,370				
Festival Advances Agst Salary Recd. From State Govt	10,000		10,000				
DCPS Payable	11,384		11,384	Cash & Cash Equipment			
GIS Payable	4,440		4,440	Non Salary Petty Cash Book	-	135,715	135,715
GPF Payable	120,000		120,000	Cash Non Salary Book	-	21,306	21,306
HBA Payable	42,170		42,170	State bank of India	346,399	(153,640)	192,760
HRR Payable	1,040		1,040	RBI	-	-	-
TDS Payable	33,292		33,292				
GPF Payable(Class IV)	5000		5,000				
Income Tax Payable	122780		122,780				
Insurance Payable	1416		1,416				
Professional Tax Payable	1200		1,200				
Other Current Liabilities							
K K Chanani & Associates							
Electricity Expenses Payable		-	-				
Audit Fees Payable		55,000	55,000				
Advance from Non-Salary Fund	-						
	(492,459)	2,264,359.56	1,903,337		363,543	1,539,844	1,903,387

BOOKS OF ACCOUNTS HAS BEEN COMPLIED BY US ON THE BASIS OF DATA PRODUCED BEFORE US AND We have not audited or reviewed these financial statements and accordingly we do not express an opinion thereon.

For Ratan Rathi & Co.
Chartered Accountant
FRN : 108698W

RATAN RATHI & CO. Chartered Accountants F.R.No.108698W Near Natraj Garden, Khamgaon

CA Ratan K. Rathi
Partner
M. No. 036429
UDIN : 25036429BMINLA1252

Place: Khamgaon
Date: 02/01/2025

MAHARASHTRA STATE COMMISSION FOR PROTECTION OF CHILD RIGHTS,MUMBAI
3RD FLOOR , TRANSPORT SERVICE S.P ROAD WORLI, MUMBAI
INCOME AND EXPENDITURE ACCOUNTS FOR THE YEAR ENDED 31st MARCH 2022

Expenditure	SALARY	NON SALARY	OTHERS	INCOME	SALARY	NON SALARY	OTHERS
Salary & Allowances	6,092,857			**Grant Received**			
Bank Charges		443		Salary & Allowance	1,822,737		
Bank Interest		117,602		Grant Received on Non-Salary		2,551,000	
Computer Expenses		23,587		UNICEF			
Chief Minister Relief Fund		23,709					
Printing and Stationery		354,590					
Tour & Travelling Expenses		737,237					
Advertisement		44,150					
Allowance to Secretary		349,641		**Other Income**			
Electricity Expenses		58,934		Bank Interest			
Internet Charges		50,480		Sales of Scrap			
GST TDS Return Filling Charges		1,172					
Medical Allowance	4800						
Office Expenses		33,445					
Website Charges		71,606		**Excess of Expenditure Over Income**			
TADA		41,911					
Repairs & Maintenance Non Salary		64,620					
Depreciation	599	244,632					
Excess income over Expenditure	(4,275,519)	333,242	-				
	1,822,737	**2,551,000**	-		**1,822,737**	**2,551,000**	-

BOOKS OF ACCOUNTS HAS BEEN COMPLIED BY US ON THE BASIS OF DATA PRODUCED BEFORE US AND We have not audited or reviewed these financial statements and accordingly we do not express an opinion thereon.

For Ratan Rathi & Co.
Chartered Accountant
FRN : 108698W

CA Ratan K. Rathi
Partner
M. No. 036429
UDIN : 25036429BMINLA1252

RATAN RATHI & CO. Chartered Accountants F.R.No.108698W Near Natraj Garden Khamgaon

Place: Khamgaon
Date: 02/01/2025

MAHARASHTRA STATE COMMISSION FOR PROTECTION OF CHILD RIGHTS,MUMBAI
3RD FLOOR , TRANSPORT SERVICE S.P ROAD WORLI, MUMBAI
RECEIPT AND PAYMENT ACCOUNTS FOR THE YEAR ENDED 31st MARCH 2022

RECEIPTS	SALARY	NON SALARY	OTHERS
Opening Balance:			
Cash in hand		1,306	
Non Salary Petty Cash Book		23,714	
State bank of India	230,435	(261,860)	
RBI PLA	-	4,327,494	
	230,435	**4,090,654**	-
Grant Received:			
Salary & Allowances	1,822,737	-	-
Non-Salary	-	2,551,000	-
UNICEF	-	-	-
NCPCR	-	-	-
	1,822,737	**2,551,000**	-
Other Receipts			
Bank Interest	126977	25,861	
Festive Advances	-		-
Sale of Scrap			-
RTI Fees		50	
Transfer(From RBI Salry)	4,200,517		
GPF Payable - Salary	80,000		
GPF Payable (Class IV) - Salary	5,000		
Income Tax Payable - Salary	122,780		
GIS Payable - Salary	2,640		
Professional Tax Payable - Salary	1,200		
HRR Payable - Salary	1,040		
Insurance Payable - Salary	1,416		
Infiniti Retail Limited		40245	
Office Expenses - Non Salary		30425	
Tour & Travelling Expenses - Non Salary		87884	
Transfer(From Non Petty)		20,000	
Transfer(From SBI Non Salary)		132,000	

PAYMENT	SALARY	NON SALARY	OTHERS
Salary & Allowances	4,131,362		
Bank Charges		443	
Printing & Stationary		320,077	
Tour & Travelling Expenses			
Conveyance Expenses			
Advertisement			
Allowance to Secretary		349,641	
Office Expenses			
Petrol Expenses			
Electricity Expenses		58,934	
Language Translation Charges			
Misc. Expenses			
Postage Expenses			
RTE Expenses			
Internet Charges		50,480	
Repairs & Maintenance			
GST TDS Expense		2,432	
Sitting & Other Allowance			
Transfer			
Professional Tax Payable - Salary	-		
Bank Interest A/c - Non Salary	126,977	16,486	
Chief Minister Relief Fund - Non Sal	23,709		
Medical Allowance - Salary	4,800		
GPF Payable - Salary	1,002,139		
GPF Payable (Class IV) - Salary	55,000		
Income Tax Payable - Salary	848,780		
GIS Payable - Salary	31,680		
Professional Tax Payable - Salary	10,000		
HRR Payable - Salary	12,480		
Insurance Payable - Salary	1,416		
Festive Advances given			
Ajay Londhe		12,929	
Colaba Central Co-Op Consumers		89,808	
Core Solution		304,669	
Cosmos Agencies		90,162	
GST TDS A/c - Non Salary		1,172	
HT Media Ltd.		33,419	
Indian Express Ltd.		9,759	
Infiniti Retail Limited		135,353	
Mohd. Arif		3,857	
Orient Consultancy		70,030	
Rohini Lade		50,941	

RATAN RATHI & Co. Chartered Accountants F.R.No.10… Near Natraj Garden…

				Sulbha Travels		714,122	
				TA and DA - Non Salary		41,911	
				TDS Payable - Salary		45,902	
				Tracing Tech		3,231	
				Vijay Sales India Pvt. Ltd		89,487	
				Transfer(From RBI Salary)	4,200,517		
				Bank Interest A/c - Non Salary		126,977	
				Transfer(Non Salary Petty Cash)		132,000	
				Transfer(Cash)		20,000	
				Closing Balance			
				Cash in hand		21,306	
				Non Salary Petty Cash Book		135,714	
				State bank of India	346,399	(153,640)	
				RBI PLA	(4,200,517)	4,200,517	
Total	6,594,742	6,978,119	-	**Total**	6,594,742	6,978,119	-

BOOKS OF ACCOUNTS HAS BEEN COMPLIED BY US ON THE BASIS OF DATA PRODUCED BEFORE US AND We have not audited or reviewed these financial statements and accordingly we do not express an opinion thereon.

Place: Khamgaon
Date: 02/01/2025

For Ratan Rathi & Co.
Chartered Accountant
FRN : 108698W

CA Ratan K. Rathi
Partner
M. No. 036429
UDIN : 25036429BMINLA1252

RATAN RATHI & CO. Chartered Accountants F.R.No.108698W Near Naraj Garden Khamgaon

BLOCKS OF ASSETS	RATE OF DEPRECIATION	WDV AS ON 01.4.2021	Addition upto 180days	Addition after 180 days	Sale/Scrap/Deletion During The Year	Sub Total	Depriciation	WDV AS ON 31-03-22
		(a)	(b)	©	(d)	(a+b+c+d)=(e)	(f)	(e+f)=g
Building								
PWD & Civil	10%	408691.98	0	0	0	408691.98	40869.20	367822.78
Computers & Accessories								
Computers	40%	38123.52	0	379434	0	417557.52	91136.21	326421.31
Printer	40%	6907.68	0	97247	0	104154.68	22212.47	81942.21
Equipment								
Digital Cameras	15%	4023.13	0	0	0	4023.13	603.47	3419.66
EPBX	15%	51629.48	0	0	0	51629.48	7744.42	43885.06
LED TV	15%	13817.20	0	0	0	13817.20	2072.58	11744.62
Projector	15%	11861.21	0	0	0	11861.21	1779.18	10082.03
Water Cooler & Purifier	15%	6124.05	0	0	0	6124.05	918.61	5205.45
Xerox Machine	15%	19444.42	0	0	0	19444.42	2916.66	16527.76
Biomatrix System	15%	3993.04	0	0	0	3993.04	598.96	3394.08
Furniture & Fixtures	10%	743791.41	0	0	0	743791.41	74379.14	669412.27
Total		1308407.13	0	476681	0	1785088.13	245230.90	1539857.23

RATAN RATHI & CO. Chartered Accountants F.R.No.106695W Near Natraj Garden

तिसरा मजला, शासकीय परिवहन सेवा इमारत,

सर पोचखानवाला रोड, वरळी,

मुंबई, महाराष्ट्र.

दूरध्वनी क्रमांक 022-24920894 / 95/97

फॅक्स नं .022- 24920896

ई-मेलः **mscpcr@gmail.com**

वेबसाइट :: **mscpcr.egov.co.in**

बाल हक्क संरक्षण आयोग
महाराष्ट्र राज्य

तिसरा मजला, शासकीय परिवहन सेवा इमारत,

सर पोचखानवाला रोड, वरळी,

मुंबई, महाराष्ट्र.

दूरध्वनी क्रमांक ०२२-२४९२०८९४ / ९५/९७

फॅक्स नं. ०२२- २४९२०८९६

ई-मेलः *mscpcr@gmail.com*

वेबसाइट :: *mscpcr.egov.co.in*